

Kenmerken van de industriële ontwikkeling te Aalst (1795-1875)

door

L. DE RIJCK

Door de uitzonderlijke politieke en economische omstandigheden in de Franse Tijd, ontwikkelt zich een klimaat dat uiteindelijk de expansie van de nijverheid te Aalst ten goede is gekomen. De ondernemingsgeest is levendig genoeg om tijdelijk of voorgoed over te schakelen op nieuwe productiemiddelen. Ook laten de nijveraars niet na gebruik te maken van bepaalde winstkansen gelegen in de behoeften van het leger of in bepaalde politieke en sociale maatregelen. Zowel bij de leveranciers van levensmiddelen als bij de aankoop van genationaliseerde goederen tonen bepaalde nijveraars die dikwijls tegelijk op het commerciële vlak optreden, geen enkel bezwaar tegen een omstreden politieke en sociale orde.

De klasse der nijveraars, waartoe bij het begin van de Franse Tijd ook de ambachtelijke beroepen worden gerekend, start nochtans met bescheiden middelen. Een indirect bewijs hiervan kan gevonden worden in een belangrijke maatregel van het stadsbestuur in 1795. Door nalatigheid van de kant van de geestelijkheid kon de integrale vereffening van de oorlogsschatting die een jaar te voren aan het land werd opgelegd¹, niet wor-

NOTA : *Afkortingen :*

A.R.A. : Algemeen Rijksarchief - Brussel.

L.D.P.B. : Vereffening van de gevestigde en achterstallige schuld der Nederlanden

C.C.A. : Kamer van Koophandel - Aalst (A.R.A.).

R.G. : (1798-1830) A.R.A.
Rijksarchief - Gent.

P.A.G. : Provinciaal archief van O.-Vlaanderen - Gent.

S.A.A. : Stadsarchief - Aalst.

K.K. : Kamer van Koophandel.

G.R. : Gemeenteraad.

(1) Besluit van Representant Laurent, 13 fructidor II = 30 aug. 1794. „Plan de repartition de la contribution de 4 millions en numeraire à charge de la ville et pays d'Alost...” A., 15 frictidor II = 1 sept. 1794 (S.A.A. V, 2).

Vervaeck (S.), *De samenstelling van de gegoede stand te Mechelen op het einde van de XVIIIe en in het begin van de XIXe eeuw (1796-1813)*, (Interuniversitair centrum voor Hed. Geschiedenis, - Bijdrage 11, p. 4-5). Leuven, 1960.

Vervaeck (S.), *Enkele bronnen uit de Franse tijd - Hun belang voor de sociale geschiedenis* - (Interuniversitair Centrum voor Hed. Gesch. - Bijdrage nr. 22), Leuven 1962, p. 5-8.

Dechesne (L.), *Histoire économique et sociale de la Belgique depuis les origines jusqu'à 1914*, Parijs-Luik, 1932, p. 340.

den verzekerd. Om aan een reeks ernstige maatregelen ² te ontsnappen had het stadsbestuur tenslotte het besluit genomen een lening met geforceerd karakter uit te schrijven onder de gegoede burgerij ³. Deze schikking zou toelaten het tekort in de militaire contributie van 1794 aan te zuiveren. Tot bijdrage werden verplicht: alle burgers die over onmiddellijke betaalmiddelen beschikten. Nu blijkt dat slechts een gering percentage nijveraars in staat werd geacht om tot deze lening bij te dragen ⁴. De groep die tenslotte wel moest betalen werd echter alleen maar in de laagste schijven gekwotiseerd ⁵. Geen enkel nijveraar betaalde meer dan 2 000 gulden, wat wel het geval was voor 2 renteniers en 3 rechtskundigen. Zonder uit deze vaststelling al te vérstreckende besluiten te willen halen, moet toch worden opgemerkt dat hier een duidelijke aanwijzing bestaat voor het feit dat de nijveraars zowel numeriek als potentieel een minderheidspositie innemen binnen de als gegoed bekende klasse te Aalst. In deze toestand treedt geleidelijk verandering in, zoals zeer duidelijk blijkt uit bepaalde statistieken en rapporten van het stadsbestuur. Ook de aankoop van kerkelijke goederen is een duidelijke aanwijzing.

Zonder te streven naar een volledig beeld van de sociale en economische ontwikkeling waaruit de betekenis van de nijveraars als beroepscategorie zou kunnen opgemaakt worden, kan toch gewezen op enkele verschijnsels die alle in dezelfde richting wijzen.

In een scherp geformuleerde klacht over de teloorgang van de stad ingevolge verwaarlozing van het wegennet, de ongelooflijke onbekwaamheid en corruptie van de diensten voor logement en proviandering van het leger, om te zwijgen van de muntontwaarding en de levensduurte, wordt nochtans de lof gezongen van de ondernemingslust van de Aalsterse nijveraars ⁶. Men bezweert de overheid alle maatregelen te treffen om deze gunstige ontwikkeling in handel en industrie in de hand te werken en te consolideren door een soepele fiscale politiek ⁷. Ongetwijfeld werden de mogelijkheden aangegrepen om het grootst mogelijke voordeel te halen uit bepaalde leverancies. Enkele grote producenten toonden zich bijzonder ac-

(2) Brief van Representant Haussmann aan Adm. Aalst, 13 frimaire III = 3 dec. 1794 (S.A.A. V, 2).

(3) Verslag vergadering der notabelen Aalst, 21, 22, 23 nivose III = 10, 11, 12 jan. 1795 (S.A.A. V, 2).

(4) 48 op 345, hetzij 13,91 %. — Repartitie van een somme van 158 786, 0, 8 gulden, bordereel ontvang lichteinge : (S.A.A., V, 2 en 2/1). — Zie ook corresp. Adm. Aalst, aan Onderprefect onder n° 180010, 14 juni 1806 (S.A.A., V, 2).

(5) 50 - 500 gulden : 43 (16,23 % der leners in deze schijf)

500 - 1 600 gulden : 4 (10,53 % id.)

1 000 - 2 000 gulden : 1 (3,84 % id.)

1 000 en meer gulden : nihil.

(6) Rapport over de buitengewone zitting van de gemeenteraad dd. 18 frimaire IX = 9 dec. 1800 (S.A.A., II, 10 en V, 10). Rapport Adm. Aalst, aan Onderprefect, 5 messidor X = 24 juni 1802 (S.A.A., V, 12/2).

Vgl. *Qualifications des professions ou fonctions* onder K. Bertelot, Aalst, 24 maart 1812 (S.A.A. V, 28).

(7) Rapport Adm. Aalst, 18 frimaire IX = 9 dec. 1800 : (S.A.A. II, 10).

tief⁸. Dezelfde personen kopen aanzienlijke delen van het genationaliseerde domein⁹. Zelfs werden hiermee rechtstreeks commerciële of industriële belangen gediend, aangezien bepaalde aankopen bestemd waren voor het vestigen van nieuwe bedrijven of het verbeteren van de infrastructuur¹⁰. Wij weten met zekerheid dat bepaalde aangekochte terreinen of gebouwen achteraf van de hand werden gedaan¹¹, wat de betekenis van de aankopen zelf zou kunnen verminderen. Maar zelfs een gewone rol van tussenpersoon zou reeds wijzen op durf en initiatief tegen een vijandelijke openbare opinie in¹².

Hoe ook, het is een feit dat een groep welstellende eigenaars zich weet op het voorplan te dringen, en dat niet alleen bij leveringen en aankoop van genationaliseerde goederen. Wanneer met het oog op de vorming van de administratieve kaders de lijsten worden opgesteld van de 100 hoogst belasten in 1803, 1807 en 1812 dan blijkt dat de vertegenwoordiging van de nijveraars in stijgende lijn gaat.

In 1803 behoren 11 personen tot de categorie van de nijveraars¹³, in 1807, 13 personen¹⁴, in 1812, 14 personen¹⁵.

De grote massa van „vaklieden” valt gewoon buiten onze beschouwingen. De enkelen die zich tot de zeer gegoede klasse wisten op te werken behoren tot het type van de ondernemers¹⁶. Zo de scheiding tussen eigenlijke

(8) A. Boel : landbouwer en jeneverstoker

W. De Clercq : maalter en olieslager, met groothandel, administrateur kanton Aalst, adjunct-burgemeester.

P.J. De Gheest : maalter en olieslager, met groothandel, vennoot van W. De Clercq.

J.B. Guldentops (handelaar), F. Delaroyere (handelaar), vgl. brief Adm. Dep. Schelde aan Adm. mun. Kanton Aalst, 22 prairial IV = 10 juni 1796 : (S.A.A. V, 2, 3).

Resoluties van 10 pluviöse V en 17 frimaire VI = 29 jan. en 7 dec. 1797 : (S.A. A. II, 3 en II, 7). Resolutie van 25 ventose V = 15 maart 1797 (S.A.A., II, 4).

(9) Periode : 1796-1807

A. Boel : 68 ha 38 a 7 ca.

W. De Clercq : 34 ha 71 a 44 ca.

P.J. De Gheest : 113 ha 24 a 70 ca.

L. Rymbaut : 6 ha 79 a 63 ca.

J.B. Teirlinck : 9 ha 5 a 65 ca

(10) Gezamenlijke aankopen door W. De Clercq (maalter-olieslager-handelaar) ; I. De Crombeen jr. (handelaar), P.J. De Gheest (maalter-olieslager-handelaar), D. De Smet (hophandelaar), J.B. Guldentops (handelaar), L. Rymbaut (brouwer), G. Van Boterdael (burgemeester), (vgl. o.a. Brief Adm. Aalst aan Onderprefect te Dendermonde, 18 juli 1806 en 5 jan. 1807 : S.A.A. V, 21 ; Brief Adm. Aalst aan Prefect Dep. Schelde, 11 april 1808 : S.A.A. V, 25).

(11) Adm. Aalst aan Pref. Dep. Schelde, 10 feb. 1806 (S.A.A. V, 21).

Verkoopakte van 4 maart 1809 geregistreerd te Aalst, 13 maart 1809 (archief van notaris De Buck, art. 2292 : R.G. Depot Tibbaut, nr 73) ;

vgl. Brief Adm. Aalst, aan Onderprefect, 7 dec. 1808 : (S.A.A. V, 25).

(12) P.V. van buitengewone zitting van 6 vendémiaire V = 27 sept. 1796 (S. A.A. II, 3).

Resolutie van 15 pluviöse VI = 3 feb. 1798 (S.A.A. II, 7).

Brief Adm. mun. Aalst aan Onderprefect te Dendermonde, 14 ventose VI = 4 maart 1798 (S.A.A. V, 6).

(13) Lijst van de 100 hoogst belasten, 1803 (S.A.A. II, 11 en V, 14).

(14) Lijst van de 100 hoogst belasten, 1807 (S.A.A. V, 21).

(15) Lijst van de 100 hoogst belasten, 1812 (S.A.A. V, 9 en 28).

(16) bv. J.B. Teirlinck : metser < ondernemer.

„fabriqueurs” en vaklieden minder streng wordt doorgevoerd dan liggen de cijfers van het aantal nijveraars op 22 in 1803, 23 in 1807 en 21 in 1812¹⁷. Gemiddeld werd door hen over diezelfde jaren respectievelijk 196,885, 250,16 en 219,22 Fr. in de directe belastingen betaald.

Of men de nijverheid al of niet ter studie neemt op basis van een strenge selectie waaruit alleen de grote producenten voortkomen, feit is dat de nijveraars na 1800 een steviger positie bekleden binnen de zeer goede klasse. Vergeten we niet dat na weglating van de laagste schijf¹⁸ in de quota der stedelijke lening van 1795 op 80 leners¹⁹ slechts 5 tot de nijveraars kunnen gerekend worden²⁰, dit is nauwelijks 6,25 %. Hiertoe rekenen we dan nog een persoon bedrijvig in het kunstambacht. Daarentoever steekt de vertegenwoordiging van de nijveraars binnen de groep der 100 meest goede burgers in 1803, 1807 en 1812 gunstig af.

Of met de financiële middelen ook het maatschappelijk prestige is gestegen, is een ander probleem. Alleszins mag de vertegenwoordiging der nijveraars binnen het plaatselijk bestuur niet ongunstig heten. In 1799-1800 bedraagt de vertegenwoordiging van de brouwers 10 %, van de stokers - landbouwers 3,33 %, van de olieslagers 3,33 % en van de lederbewerkers 3,33 %²¹. In 1802 zetelen 6 nijveraars, waaronder 4 uit de sector brouwerijen en stokerijen, in de gemeenteraad²². Aldus nemen zij een aandeel van 20 % in deze Raad. Enkele belangrijke benoemingen²³ versterken de indruk dat een verjonging der kaders werd doorgevoerd. De overgrote meerderheid van de nijveraars in de plaatselijke kaders hadden vóór 1794 geen enkele politieke of administratieve taak vervuld²⁴.

In dezelfde kringen wordt geleidelijk ook een sterker klassebewustzijn gemanifesteerd waarbij afstand wordt genomen van de „ambachtlieden”²⁵.

Voorals de voedingsmiddelenindustrie, de textiel- en de ledernijverheid kennen een meer dan gewone expansie. De toename van het aantal tewerk-

(17) Lijst van de 100 hoogst belaste 1803, 1807, 1812.

(18) 50 - 500 gulden.

(19) Schijf 500 - 1000 gulden : 38.

Schijf 1000 - 2000 gulden : 26.

Schijf 2000 - 3000 gulden : 11.

Schijf 3000 - 4000 gulden : 1.

Schijf 4000 - 5000 gulden : 2.

Schijf 5000 gulden : 2.

(20) 2 in voedingsbedrijf, 1 in lederbewerking, 1 in kunstambachten, (schijf 500-1000 gulden), 1 boekdrukker (schijf 1000 - 2000 gulden).

(21) Circulaire, Aalst, 15 en 17 fructidor VIII = 2 en 4 sept. 1800 (vgl. Besluit Prefect Departement Schelde, 27 thermidor VIII = 15 aug. 1800 (S.A.A. V, 8).

(22) Tableau des membres municipales (S.A.A. V, 2).

(23) L. Rymbaut (brouwer) benoemd tot commissaire du Directoire exécutif in

1789 : Qualifications des professions ... 1812 : S.A.A. V, 28 ; W. De Clercq in partement Schelde, Aalst, 7 vendémiaire VII = 28 sept. 1798 : S.A.A. V, 6.

(24) Tableau des membres de l'administration municipal (S.A.A. V, 2).

(25) Verslag van de Directie der molens (A., 7 frimaire VI = 27 nov. 1797 in S.A.A. II, 7) ; verklaring van J.B. Boone, Aalst, 7 messidor IX = 26 juni 1801 (S.A.A. II, 10). Vgl. Etat des Fabriques - Manufactures, Aalst, 6 aug. 1808 (S.A.A. V, 25) en Statistique Industrie-Commerce, Aalst, 29 brumaire X = 20 nov. 1801.

gestelde arbeiders is gevoelig, juist in hoger genoemde sectoren²⁶. Het blijkt dat de conjonctuur voor bepaalde sectoren zoals het bedrukken van katoenen stoffen, de vlas- en linnenweverijen en vooral de brouwerijen en maalderijen, gunstig verliep. Een en ander hield uiteraard verband met de algemene economische politiek. Het stadsbestuur war er zich zeer goed van bewust dat de algemene conjonctuur zekere mogelijkheden bood. Het verleende daarom zijn steun aan elk initiatief om deze mogelijkheden maximaal aan te wenden²⁷.

Er doet zich onder meer een tendens voor tot concentratie van de bedrijven.

In de ledernijverheid telde men in 1803 6 belangrijke ondernemingen die samen 67 arbeiders te werk stelden²⁸. In 1808 slonk het aantal bedrijven in deze sector tot 2, maar toen werkten er 84 arbeiders²⁹. In 1812 werkten in het bedrijf van Jaak BOONE alleen 100 arbeiders³⁰. In de olielagerijen en maalderijen werd fortuin gemaakt³¹.

Deze gunstige ontwikkeling kan ook afgelezen worden uit het procentueel aandeel van de fabrikanten in de sectoren textiel, voeding en leder binnen de 100 hoogst belasten van 1803, 1807 en 1812. In 1803 kwamen 4 textielabrikanten voor, hetzij 36,55 % van het totaal aantal fabrikanten³². In 1807 daalde dit aantal tot 2 hetzij 15,38 % om in 1812 weer te stijgen tot 3 hetzij 21,43 %.

Voor de voedingsnijverheid komen in het jaar 1803 op dezelfde basis 6 vertegenwoordigers in aanmerking, hetzij 54,54 %, in 1807 9, hetzij 69,23 % en in 1812 eveneens 9 hetzij 64,29 % en wat de ledernijverheid betreft, deze telt geen enkel vertegenwoordiger in 1803, 1 vertegenwoordiger in 1807 (7,69 %) en 2 vertegenwoordigers in 1812 (14,29 %). Binnen hogergenoemde industriële sectoren komen dus personen voor met een zeer gunstige sociale status.

Na 1812 komen andere bronnen in aanmerking om de welstand te meten van bepaalde industriëlen. Op de lijsten van de kandidaat-kiezers³³ werden alleen personen opgenomen die het vastgesteld minimum betaalden in de

(26) bv. Van Hecke-Servaes : fabricage stoffen met ververij - aantal tewerkgestelde arbeiders 92 (1803), 120 (1808), hetzij + 30,43 %.

J. Boone : leerlooierij + fabricage van schoenen : 45 (1803), 100 (1812), hetzij + 122,22 % (Zie Etat des compagnons et ouvriers de fabriques : S.A.A. V, 16) ;

Vgl. Circulaire v. Prefect Departement Schelde, 20 nivose XII = 11 jan. 1804, id. Adm. Aalst, 7 pluviöse XII = 28 jan. 1804 (S.A.A. V, 12, 2).

(27) „... depuis l'entrée des français et la prohibition des cotons imprimés anglais qu'il est important de maintenir à tout prix" (Statistique Industrielle, Aalst, 8 ventose X = 27 feb. 1802 : S.A.A. V, 12, 2).

(28) Corresp. Adm. Aalst, 7 pluviöse XII = 28 jan. 1804 (S.A.A. V, 15).

(29) Etat Fabriques - Manufactures, Aalst, 6 aug. 1808 (S.A.A. V, 25).

(30) Zie opmerkingen bij de „lijst der 100 hoogst belasten - 1812" (S.A.A. V, 34).

(31) Vgl. bv. Belastingcijfers van W. De Clercq : 361,39 Fr. (1803), 424,80 (1807), 892,87 (1811) 1 002,15 (1812) : stijging van 177,30 t.o.v. 1803 en id van P.J. De Gheest : 173,05 Fr. (1807) en 259,75 Fr. (1812) hetzij + 50,10 %.

(32) Aantal : 11.

(33) Tableau alphabétique des habitant de la ville d'Alost, droit d'être nommés électeurs : 1818, id. (Alfabetische lijst...) voor 1821 en 1824 : S.A.A., V, 35, 40 en 44).

directe belastingen ³⁴. In 1818 beantwoordden 93 personen aan de vereisten om tot kiezer te worden aangeduid. 14, hetzij 15,05 %, kunnen tot de eigenlijke nijveraars worden gerekend. Onder hen kwamen 6 brouwers voor (42,50 %), 1 stoker 7,14 %, 1 blauwverver (7,14 %) en 1 leerlooier (7,14 %).

De vertegenwoordiging binnen de nijveraars stemt overeen met de rapporten over de basisnijverheden te Aalst. Deze waren inderdaad de voedingsmiddelenindustrie, de textiel en de lederbewerking.

De evolutie binnen de zeer goeode burgers verloopt, op basis van de kiezerslijsten berekend, eerder gunstig voor de industriëlen.

In 1821 worden reeds 25 kandidaat-kiezers gequoteerd op een totaal van 135, hetzij 18,52 %, waarvan met zekerheid is geweten dat zij tot de industriële producenten werden gerekend ³⁵. Van deze 25 nijveraars behoren er 9 tot de sector textiel (36 %), 13 tot de voedingsmiddelenindustrie (52 %) en 2 tot de lederindustrie (8 %). Dit betekent dat 96 % van de zeer goeode nijveraars behoren tot de 3 basissectoren van de industrie te Aalst.

In 1824 vertoont de vertegenwoordiging van de nijveraars op de lijst der kiesgerechtigden nogmaals een stijging tot 19,44 % tegenover 18,52 % in 1821 ³⁶. Na onderverdeling per bedrijfstak verkrijgen wij volgende verhoudingen: textielfabrikanten: 47,62 %, producenten van levensmiddelen: 42,86 %, fabrikanten van lederwaren: 9,52 %.

Alleen de 3 grote industriële sectoren hebben dus een vertegenwoordiging binnert de zeer goeode burgerij.

Wanneer wij alle vermelde percentages verzamelen uit de periode 1795 tot 1830, dan stellen we vast dat de vertegenwoordiging van de nijveraars binnen de goeode burgerij wel ruimer wordt, maar toch geen doorbraak betekent. De totale stijging in 1824 tegenover 1795 belooft in % uitgedrukt slechts 5,53 % meer. Per bedrijfstak gezien zijn de verschuivingen soms veel gevoeliger. Voor de nijveraars in de textielsector is de vertegenwoordiging uitgroeoid van 12,50 % in 1795, tot 47,62 % in 1824, hetzij een stijging van 35,12 %.

Wat de vertegenwoordiging betreft van de voedingsmiddelenindustrie, bedraagt de stijging 24,11 % ³⁷, voor de lederindustrie slechts 1,19 % ³⁸. Hierbij moet worden opgemerkt dat de strengere normen inzake de census de cijfers voor 1824 ongetwijfeld hebben beïnvloed ³⁹.

(34) Tot 1824: 37,50 fl. (stemgerechtigden),
75.00 fl. (kiezers).

vgl. Resolutie, 15 juni 1818: S.A.A. II, A., 14; id. 27 juli 1821: S.A.A. II, 16); 1824-1830: 40 fl. id. - 75 fl. id.: Resolutie, 29 sept. 1824: S.A.A. II, 18, id. 29 juli 1830: S.A.A. II, 26).

De patentbelasting kwam niet in aanmerking.

(35) Tableau alphabétique des habitants de la ville d'Alost, droit d'être nommés électeurs: 1818, id (Alfabetische lijst ...) voor 1821: S.A.A. V, 40).

(36) 25 op 135 (in 1821, hetzij 18,52 %);
21 op 108 (in 1824, hetzij 19,44 %).

(37) 18,75 % (1795) < 42,86 % (1824)

vgl. 18,75 % (1795) < 64,29 % (1818).

(38) 8,33 % (1795) < 9,52 % (1824)

vgl. 8,33 % (1795) < 21,43 % (1818).

(39) census 37,50 fl. < 40 fl.

Minder gunstig dan uit de cijfers van de vertegenwoordiging der goeude nijveraars zou mogen blijken, is hun aanwezigheid en rol binnen de bestuurskaders. In de gemeenteraad van 1817 zetelt slechts 1 industrieel. In het kiezerscollege van 1818 dat 21 leden telt, hebben de nijveraars de kleinste vertegenwoordiging ⁴⁰. De toestand verbetert er niet op in 1824 en 1827 ⁴¹.

De traditionele positie van renteniers en rechtskundigen had zich binnen het plaatselijk bestuur grotendeels gehandhaafd, zelfs nog na 1830 ⁴².

Er komen echter steeds nieuwe bewijzen voor dat de klasse der nijveraars zich een bijzondere plaats tracht te verwerven. De industriëlen worden niet alleen de meest gegoeden, zij nemen ook in vele sectoren van het openbaar leven de leiding waar. Het klimaat waarin de nijverheid een steeds sneller groeiërhythme kent, is volkomen anders dan vóór 1830. Al nam de stad de belangen van handel en nijverheid ter harte, toch beheersen deze niet de verhouding tussen staatsbestuur en overheid zoals dit het geval was met de financiële problemen. Het niet rembourseren van een deel der geforceerde lening van 1795 verdringt jarenlang — zelfs nog na 1830 bij gelegenheid van de schuldverdeling tussen Nederland en België — alle andere problemen. Vooral de renteniers en de notabelen hadden hierbij verliezen geleden. Het kwam zover dat men een soort passieve verzetsbeweging ontketende om de eis tot gunstige likwidatie van de openbare schuld meer kracht bij te zetten. Zuiver industriële problemen zoals de gevolgen van de beperkingen op de tabakfabricage en het stoken van jenever, hebben nooit een zodanige hardnekkig verzet uitgelokt ⁴³. In het eerste geval ging het om belangen van renteniers en notabelen die ook vóór 1795 de grote beleggers waren in overheidsobligaties ⁴⁴.

Vóór 1830 bestond er geen handelsbeurs te Aalst. Het stadsbestuur drong bij de overheid niet aan, terwijl de belangstelling van commerciële en industriële kringen eerder gering was ⁴⁵. De kern van een groepsverband

(40) Naamlijst kiezerscollege 1818 (S.A.A. II, 15).

(41) Statistiek ... Ledernijverheid, Aalst, 27 feb. 1818: Corresp. Adm. Aalst: (S.A.A. V, 34).

(42) G.R. 1833: 2 industriëlen; G.R. 1843: 1 industrieel.

(43) Brief Adm. Aalst aan Onderprefect, 10 thermidor XI = 29 juli 1803 (S.A. A. V, 11); Zie ook Etat permis de tabac, 1812: S.A.A. V, 11).

Brief Adm. Aalst, aan Onderprefect, 26 prairial XII = 15 juni 1804 (S.A.A. V, 15); id. 13 vendémiaire XIII = 5 okt. 1804 (S.A.A. V, 17).

(44) Op basis van de registers en dossiers der openbare schuld (zie A.R.A.L.D. P.B., 47, 133 e.a.) werd uitgemaakt dat 27 renteniers en 13 rechtskundigen die op grond van de verplichting bij te dragen tot de geforceerde stedelijke lening van 1795 bij de goeude burgerij horen, in 1795 een tegoed hadden van respectievelijk 265 484, 10, 8 en 149 043, 1, 6 gulden, hoofdzakelijk in overheidsobligaties. 10 nijveraars verkeerden in hetzelfde geval maar konden slechts een tegoed van 26 603, 3, - gulden laten gelden.

(45) Een beurswezen was onbestaande, Brief Adm. Aalst aan Gouv. O.VI., Aalst, 28 maart 1827: (S.A.A. V, 50); verslag dd. 2 floréal IX = 22 april 1801 (S.A.A. II, 10) instelling van een handelsbeurs werd in 1801 door het stadsbestuur niet nodig geacht (vgl. met houding na 1830 t.o.v. initiatieven in handel en industrie: corresp. Aalst, 2 floréal IX = 22 april 1801 en verslag van zelfde datum (S.A.A. V, 11; II, 11).

onder de industriëlen was weliswaar aanwezig, maar pas na 1830 worden de groepsbelangen steeds sterker geaffirmeerd. De initiatieven volgen elkaar steeds sneller. In het kader van het Comité de Commerce et de l'Industrie ⁴⁶ en „Comité de l'Association pour le progrès de l'ancienne industrie linière” ⁴⁷ trachtten de industriëlen een „Atelier d'Apprentissage” in te richten naar het voorbeeld van de inrichting te Gent ⁴⁸. Men bewam de toelating tot het oprichten van een „Fabrique de peluche et de velours dans la prison militaire” ⁴⁹.

Een zeer belangrijk feit betekende de vorming in 1842 van een Kamer van Koophandel. Ruim dertig jaar lang werden de stellingen en de belangen van de Aalsterse handel en industrie tot op het hoogste vlak gepropageerd. De oprichting van een werkrechtensraad („Conseil des Prud'hommes”) ⁵⁰ en een koophandelsrechtbank ⁵¹ zijn voor een goed deel het resultaat van de adviezen en het eisenprogramma van de Kamer van Koophandel. Niet alle initiatieven waren even doordacht. De experimenten met de productie van zijde liepen zoals elders op een mislukking uit. Ook de opvattingen over de buitenlandse handel waren op zijn minst bevreemdend ⁵². Dat men streefde naar de vorming van een „Société d'Exportation” ⁵³ en zelfs naar een eigen ministerie van industrie en buitenlandse handel ⁵⁴, kon echter, samen met het propageren van de vrijhandel gelden als een ernstige poging om alle particularisme of regionale beperking van het economisch leven te doorbreken ⁵⁵. De actie van de Kamer van Koophandel culmineert in de eis tot aanleg van een nuttige spoorverbinding in het belang van de „gemeenschap” ⁵⁶. In werkelijkheid had men vooral oog op

(46) Corresp. Adm. Aalst, 29 okt. 1830 (S.A.A. V, 59) Aalst werd vertegenwoordigd door de groothandelaar K. De Clercq.

(47) Plechtige prijsuitreiking, Aalst, 29 sept. 1839 onder voorzitterschap van de Minister van Financiën (Corresp. Aalst, 24 sept. 1839 : S.A.A. V, 71).

Brief Min. Binn. Zaken aan K.K., 9 sept. 1842 (A.R.A.C.C.A., 13, nr 51).

Brief Adm. Aalst aan Min. Binn. Zaken, 12 juli 1843 : (S.A.A. V, 78);

vgl. Raadszitting van 26 jan. 1844 (S.A.A. II, 31, 10).

(48) Atelier des Métiers (Verslag 31 okt. 1818 : S.A.A. II, 15, wordt Atelier de Charité : brief Gouv. O.VI. aan Adm. Aalst, Gent, 25 mei 1821 : S.A.A. V, 40 ; vgl. Verslag van Raadszitting, Aalst, 24 okt. 1820 : ibid.

(49) Brief. Min. Binn. Zaken aan K.K. Aalst, 9 sept. 1842 : (A.R.A.C.C.A., 13, nr 51).

(50) Corresp. Adm. Aalst, 13, 22 okt. 1840, 28 dec. 1840 : (S.A.A. V, 75).

(51) In 1858, vraag van K.K. Aalst gericht aan Min. van Justitie te Brussel, 23 feb. 1844 : (A.R.A.C.C.A., 3, nr 107).

(52) Brief K.K. Aalst aan Min. Buitenl. Zaken, 24 juni 1849 : (A.R.A.C.C.A., 3, nr 305).

(53) Brief K.K. Aalst aan Min. Binn. Zaken, Aalst, 16 maart 1845 : (A.R.A.C.C.A., 3, nr 148) ; id. aan Kamer van Volksvertegenwoordiging, Aalst, 8 feb. 1847 : (A.R.A.C.C.A., 3, nr 219) ; id. aan Gouv. O.VI. Aalst, 7 sept. 1847 (A.R.A.C.C.A., 3, nr 240).

Jaarverslag K.K. Aalst, 1863 in *Annuaire de l'Industrie...* jaar 1863, p. 146.

(54) Jaarverslag K.K. Aalst, 1844 en 1847 (A.R.A.C.C.A., 15).

(55) Rapporten van de K.K. Aalst, juni, juli, sept., dec. 1844 id. maart 1845 (S.A.A. V, 78) ; id. over jaren 1844 en 1845 (S.A.A. C.C.A., 15).

(56) Rapport van de Kamer van Koophandel, 1845 en 1846 : (A.R.A.C.C.A., 15).

Zie ook „zaak sttion Oudegem” : Brief Adm. Aalst aan Min. Openb. Werken,

de marktorganisatie voor de industriële produkten. Vluggere verbindingen met de grote centra waren hiertoe noodzakelijk. In afwachting van de realisatie werd aan grondspeculatie gedaan tot groot voordeel van enkele industriëlen⁵⁷.

Werden dus hoofdzakelijk industriële en commerciële belangen gediend, toch moet worden toegegeven dat bepaalde bekommernissen mogelijk wijzen op een meer positieve houding tegenover de sociale problematiek van de arbeidende klasse...⁵⁸, voor zover het rendement der productie niet werd geschaad⁵⁹. Aan de basis van al deze initiatieven lagen de zeer gegoede nijveraars die samen met de topfiguren uit de handelskringen de leiding van de Kamer van Koophandel monopoliseren. Elke poging tot verruiming in de richting van een meer representatieve vertegenwoordiging in het belang van landbouwers en kleinhandelaars werd in de kiem gesmoord⁶⁰.

Wij hebben de lijsten opgesteld van de leden van de K.K. Aalst tot 1866⁶¹. Hieruit blijkt dat de personen die bij de industriële productie waren

Aalst, 14 nov. 1837 : (S.A.A. V, 68); id. 26 okt. 1839 : (S.A.A. V, 71); id. 4 juni 1841; id. 20 okt. 1841 : (S.A.A. V, 75).

Brief van de Kamer van Koophandel, Aalst, aan Min. Openb. Werken vn 5 april 1842 en 18 mei 1842 (A.R.A.C.C.A., 13, nr 17 en 28);

Vgl. *Etat de l'Industrie*, Corresp. nr 1494, Aalst, 12 nov. 1849 : (S.A.A. V, 86).

Zie plans en projecten. *Memoire...* Aalst, 26 feb. 1845 (S.A.A. V, 77).

Planning station te Aalst aan de Gentse Poort of achter de Keizerlijke Plaats : brief burg. Aalst aan Min. Openb. Werken, 1 sept. 1845; id. aan Desart, hoofd-ingénieur van Bruggen en Wegen, 1 okt. 1845 (S.A.A. V, 77).

Tracé nieuwe straat : brief van K.K. Aalst aan Min. Binn. Zaken, 20 okt. 1845 : (A.R.A.C.C.A., 3, nr 172).

Vgl. ligging van de brouwerij van J. De Gheest, en de katoenspinnerij van de gebroeders Van der Smissen.

Vgl. Plan station buiten de stad door stadsbestuur afgewezen om economische redenen (Adm. Aalst aan Min. Openb. Werken, Aalst, 16 okt. 1852 : S.A.A. V, 90).

(57) Vgl. (56).

(58) Brief K.K. aan Min. Openbare Werken, Aalst, 5 okt. 1845 : (A.R.A.C.C.A., 3, nr 169).

Jaarverslag K.K.: 1847 : (A.R.A.C.C.A., 15);

Oprichten van „Caisses de prévoyance pour secours en cas de maladie” in de textielbedrijven van K. Cumont, Eliaert-Cools, Van der Smissen (gebroeders), Van Santen-Van de Wiel (Brief K.K. Aalst aan Gouv. O.-VI., 16 mei 1847 : A.R.A.C.C.A., 3, nr 229);

Houding t.o.v. het „livret” : voordelig voor de arbeider, want is gelijk aan „certificat d'honnêteté...” (Brief K.K. Aalst aan Min. Binn. Zaken, 17 sept. 1867 : (A.R.A.C.C.A., 3, nr 229).

Houding t.o.v. kinderarbeid : eis tot reglementering : („une obligation morale et nécessité absolue”), maar vrees dat dit zou uitlopen op verplicht onderwijs : (brief K.K. Aalst aan Min. Binnenlandse Zaken, Aalst, 8 nov. 1870 : A.R.A.C.C.A., 4).

Geneeskundige zorgen en bedeling van kleding in fabriek Eliaerts-Cools (fonds „boeken”) : Zie corresp. Aalst, 25 juni 1841 : (S.A.A. V, 75).

(59) Rapport K.K. Aalst, 1846 : (A.R.A.C.C.A., 15).

(60) Bulletin du conseil supérieur de l'industrie et du commerce, 1860/61 - 1862/63; Brussel, 1862 - 1864, p. 83 en vlg.: advies van de K.K. Aalst inzake benoeming van de leden van de K.K. in het algemeen.

(61) Zie Bijlage A.

betrokken een toonaangevende rol vervulden. Van de 15 leden in de periode 1842 - 1848 kunnen er 12 gerekend tot de industriëlen, dit is 80 %.

Voor een periode met gelijke duur (1852 - '58) waren alle leden industriëlen. Van 1862 tot 1866 waren 9 van de 11 benoemingen op naam van industriëlen, of 81,81 %. Zelfs de secretaris, advocaat BRUNEAU nam belang in de nijverheid. Hij lag aan de basis van de pogingen om een eigen produktie van natuurzijde te realiseren.

Dat kringen die niet rechtstreeks te maken hadden met de productie ook interesse en kapitaal over hebben voor investeringen in de nijverheid bewijst dat de winsten zeer aantrekkelijk waren. Renteniers, geneesheren, ja zelfs een geestelijke, wagen hun kans bijvoorbeeld, bij de productie van baksteen ⁶²

De industriëlen, leden van de Kamer van Koophandel, beschikken over zeer grote financiële mogelijkheden. Dit kan worden afgeleid uit de grootte van hun belastingcijfers. Voor de leden uit de periode van 1842 - 1848 ⁶³ hebben wij de schijven opgesteld waarin zij hun directe belastingen betalen:

— - 100:	1	olieslager-handelaar
100 - 200:	2	leerlooiers
	1	olieslager-handelaar
200 - 300:	1	olieslager
300 - 400:	1	olieslager-handelaar
	1	fabrikant (specialiteit niet gekend)-handelaar
400 - 500:	1	textielfabrikant-handelaar
500 - 600:	2	textielfabrikanten-handelaars

De 3 leden uit de handelskringen betaalden respectievelijk 151,56 Fr., 179,94 Fr. en 334,17 Fr.

In de periode 1852 - 1858 komen zoals gezegd alleen industriëlen voor onder de leden van de Kamer van Koophandel. De spreiding betekent een verschuiving in de richting van de hoogste schijven:

— - 100:	1	textielfabrikant
	1	linnenbleker
100 - 200:	1	olieslager
	1	linnenbleker
200 - 300:	1	textielfabrikant
300 - 400:	geen	
400 - 500:	1	leerlooiër
	1	olieslager-handelaar
500 - 600:	1	brouwer
600 - 700:	geen	
700 - 800:	1	textielfabrikant-handelaar

(62) Zie bijlage B.

(63) A.R.A.C.C.A., 1.

Uit het overzicht van de verschillende categorieën waarin de leden van de Kamer van Koophandel uit de periode avn 1862 - 1866⁶⁴ voorkomen, blijkt volgende indeling:

- - 100: 1 textielfabrikant
- 100 - 200: geen
- 200 - 300: 1 textielfabrikant-handelaar
1 leerlooier
- 300 - 400: 1 olieslager
- 400 - 500: 1 fabrikant (specialiteit niet gekend)-handelaar-functionaris
- 500 - 600: geen
- 600 - 700: 1 textielfabrikant
- 700 - 800: geen
- 800 - 900: geen
- 900 - 1000: 1 brouwer
- 1100: 1 jeneverstoker

In de 3 vermelde perioden hebben de industriëlen het leiderschap waargenomen binnen de Kamer van Koophandel. Onder hen komen alleen de vertegenwoordigers voor van de textielnijverheid⁶⁵ het brouwersbedrijf, de stokerijen en olieslagerijen, samen met de ledernijverheid. Juist deze sectoren kenden reeds vóór 1830 een merkwaardige expansie. Na 1840 wordt de topklasse van de welstellende burgerij uit deze sectoren gerecruteerd.

Toen in 1795 „alle rijke ende gegoede” burgers aangeslagen werden in de geforceerde lening, betaalden renteniers en rechtskundigen nagenoeg uitsluitend in de hogere categorieën⁶⁶. Op de lijsten van de 100 hoogst belaste in 1803, 1807 en 1812 behielden deze beroeps categorieën een belangrijke plaats. Dit geldt ook voor hun vertegenwoordiging op de kiezerslijsten in de Hollandse Tijd.

In 1845⁶⁷ betalen van alle kierechtigden voor de gemeente 9 meer dan 300 Fr. Slechts 6 industriëlen verkeren in hetzelfde geval. Er zijn in het totaal 26 kiesgerechtigden die meer dan 300 Fr. betalen. Hieruit blijkt nog de minderheidspositie van zeer goeude industriëlen.

10 jaar later⁶⁸ betalen in het totaal 29 personen meer dan 300 Fr. in de directe belastingen. Hieronder komen 6 renteniers voor, 11 rechtskundigen en 1 geestelijke, tegenover 9 industriëlen.

Het is van belang te onderstrepen dat in de hoogste schijf (700 - 800) slechts 3 industriëlen worden aangetroffen, waarvan 1 behorend tot de sector textiel. De verschuiving is pas totaal in 1864⁶⁹. Toen kwamen op de kiezerslijst voor de gemeente 4 renteniers en 6 rechtskundigen voor in de

(64) Voor 1868 beschikken wij niet over de kiezerslijst waaruit wij de belastingcijfers lichten. De duur van de periode is dus niet gelijkwaardig aan vorige.

(65) Vooral garensponnerij en bedrukken van katoenstoffen.

(66) In de schijven van 1000 tot 5000 gulden kwam 1 nijveraar voor tegenover 16 renteniers en 17 rechtskundigen en ambtenaren (Zie verdelingslijst in S.A.A. V, 2).

(67) Kiezerslijst jaar 1845 (P.A.G., nr 150 en nr 334).

(68) Kiezerslijst jaar 1855 (P.A.G. nr 191).

(69) P.A.G., nr 200.

schijven boven de 300 Fr., tegenover 14 industriëlen die nu met 14 tegenover een totaal van 31 niet zover van een absolute meerderheid staan in de categorieën der belastingbetalers van + 300 Fr. en meer. Deze absolute meerderheid is wel een feit wanneer men alleen de schijven boven de 400 Fr. in beschouwing neemt.

1 rentenier, 3 rechtskundigen en 1 handelaar staan dan tegenover 8 industriëlen. Op een zodanig nauwe basis is de vertegenwoordiging van de 3 grote sectoren van de nijverheid verzekerd ⁷⁰ met 5 textielfabrikanten, 1 brouwer, 1 leerlooier-schoenfabrikant. Dat het aantal gegoede nijveraars is gestegen, dat de topklasse van de grote kapitaal- en grondbezitters nagenoeg volledig door hen wordt ingenomen, mag in hoofdzaak worden toegeschreven aan het groeirhythme van de 3 grote industrietakken te Aalst, textiel, voedingsmiddelenindustrie en lederbewerking.

Een zeer belangrijke bron licht ons in over de aard van vestiging en uitbreiding van industriële bedrijven ⁷¹. Wij hebben het aantal bedrijven genoteerd die zich na 1830 heeft gevestigd tot 1875, jaar waarin de Kamer van Koophandel te Aalst wordt ontbonden. Wij komen tot de bevinding dat de vernieuwing en heruitrusting hoofdzakelijk in de textielnijverheid en de voedingsmiddelenindustrie wordt doorgevoerd. Niet minder dan 73 aanvragen tot vestiging, uitbreiding of heruitrusting werden in de periode 1830-1875 onderzocht en ingewilligd.

Steeds werd de mechanisatie verder doorgedreven. 703 P.K. werden geïnstalleerd. Zeker ligt dit cijfer nog gevoelig onder de werkelijk op gerichte nieuwe P.K., want in verschillende gevallen kon in de registers en dossiers in verband met de onderzoeken geen cijfers worden teruggevonden. Ook in de voedingsmiddelenindustrie werden belangrijke vernieuwingen doorgevoerd vooral in de maalterijen, brouwerijen en stokerijen. 60 aanvragen tot vestiging of vernieuwing werden tussen 1830-1875 ingewilligd ⁷², waarbij meer dan 62 P.K. werd geïnstalleerd. ⁷³ Minder expansief is de ledernijverheid. Practisch heel deze tak werd te Aalst geconcentreerd in het bedrijf van A. BOONE. Hier stonden in 1855 40 kuipen opgesteld en een schorsmolen. De produkten in zijn bedrijf onderscheiden zich zelfs in het buitenland ⁷⁴.

Wanneer wij de belastingcijfers nagaan die werden betaald door de nijveraars uit de grote sectoren in expansie dan blijkt dat deze over het algemeen zeer hoog liggen of een sterke stijging te zien geven op een korte termijn ⁷⁵. Dit bewijst dat deze industriëlen over voldoende financiële middelen beschikken om het versneld investeringsprogramma te volgen, terwijl

(70) P.A.G., nr 200.

(71) Onderzoeken „Commodo et Incommodo”, verplichtingen (1838-1849): S.A.A. II, 22, id. (1849-1898): S.A.A. II, 23; id. (1852-1858): S.A.A. II, A, a, 2; id. (1858-1866): S.A.A. II, A, a, 3; id. (1866-1875): S.A.A. II, A, a, 4.

(72) Goedkeuringen zie S.A.A., II, A, 22, 24, 31, 8.

(73) P.K. cijfer niet steeds vermeld (zie hoger).

(74) *Liste des recompenses - Expositions universelle*, Londen, 1862 (*Annuaire de l'Industrie*: 1863).

(75) Zie bijlage C.

de snelle stijging van de patentbelasting ⁷⁶ wijst op toename van de bedrijfs capaciteit met verhoging van rendement en winsten.

Uit de opsomming der initiatieven van de klasse der nijveraars na 1830, de berekening van de grootte van hun bezit op grond der belastingcijfers, de aanvragen tot uitbreiding en verbetering van bedrijfsinvestering blijkt dat een kleine maar zeer kapitaalkrachtige groep aan de basis ligt van een industrieel kapitalisme. Mogelijk wordt dit sociaal feit door de hoger geschetste kenmerken geldig voor de stad Aalst, enigszins verduidelijkt.

(76) Van de 10 belangrijkste textielfabrikanten (op basis van het belastingcijfer en uitbreiding van bedrijf) betalen in 1845 6 méér patent dan grondbelasting; id., voor 7 van de 16 belangrijkste textielfabrikanten in 1866 (patentbelasting 162,78 % groter dan grondbelasting).

BIJLAGE A

Leden van de Kamer van Koophandel (1842-1848)	Directe belastingen 1845
Boone Albert, leerlooier ° A., 23 feb. 1805	133,72
Boone Josse, handelaar-olieslager ° A., 6 jan. 1801	338,81
De Gheest Willem, olieslager-handelaar ° A., 19 mei 1799	89,24
De Craecker Jan Raymond, olieslager ° A., 23 jan. 1792	221,19
De Tramasure Frans, handelaar-olieslager ° Gent, 14 aug. 1785	180,58
Dommer Theodoor, handelaar-fabrikant ° A., 23 okt. 1808	345,82
Cumont Karel, handelaar-textielfabr. ° Oisemont, 11 mei 1791	489,91
De Schaepdrijver Frans, handelaar ° A., 6 sept. 1786	334,17
Eliaert-Cools, handelaar-textielfabr. ° Ninove, 1 aug. 1800	539,97
Jelie Jan Baptist, garefabr. handelaar ° Ninove, 14 nov. 1799	369,31
Possemiers Frans, leerlooier ° A., 9 nov. 1802	124,44
Possemiers Jan Baptist, handelaar-schipper ° A., 12 okt. 1770	179,94
Servaes Adolf, fabrikant (indienne.) ° A., 5 juni, 1801	(62,28)
Van Santen-Van de Wiel, handelaar-fabr. (textiel + voeding)	in 1855
° Welle, 26 okt. 1798	578,42
Verbruggen Alfons, handelaar ° A., 18 okt. 1795	151,56

BIJLAGE A

Leden van de Kamer van Koophandel (1852-1858)	Directe belastingen 1855
Boone Albert, leerlooier ° A., 23 feb. 1805	400,79
Cumont-De Clercq, handelaar-fabrikant ° Oisemont, 11 mei 1791	538,65
De Craecker-Notte, olieslager ° A., 23 jan. 1792	196,13
De Gheest Willem, olieslager handelaar ° A., 19 mei 1793	427,99
De Smedt-Breckpot, linnenbleker ° A., 11 okt. 1805	120,68
Levionnois-Dekens, handelaar textiel ° A., 5 juli 1803	744,69
Servaes Raymond, textiel ° A., 1 sept. 1808	61,55
Van Assche Karel, jeneverstoker ° A., 17 dec. 1813	736,53
Van der Smissen Eduard, brouwer ° A., 14 juni 1811	506,04
Van der Smissen Frans, textielfabr. ° Ninove, 8 okt. 1801	247,34

BIJLAGE A

Leden van de Kamer van Koophandel (1862-1866)	Directe belastingen 1866
Boone Albert, leerlooier ° A., 23 feb. 1805	645,91
Cumont-De Clercq, garenfabrikant ° Oisemont, 11 mei 1799	(674,65) ¹
De Gheest Willem, olieslager ° A., 19 mei 1799	342,99
Dommer Theodoor, rentenier-fabrikant handelaar-functionaris ° A., 23 okt. 1808	(469,36) ²
Govaert Florimond, handelaar in kanten ° A., 27 mei 1835	125,37
Leenaert Josse, leertouwer ° A., 17 sept. 1805	252,47
Levionnois-Dekens, zijdefabr. ° A., 5 juli 1805	641,90
Noel Josse, fabrikant (tafellinnen) ° A., 2 mei 1806	96,26
Van Assche Karel, jeneverstoker ° A., 17 dec. 1813	1143,45
Van der Smissen Eduard, brouwer ° A., 14 juni 1811	982,55
Van der Smissen Frans, textiefabrikant handelaar ° Ninove, 8 okt. 1801	250,36

(1) Uit G.K. 1860.

(2) Uit G.K. 1860.

BIJLAGE B**EXPLOITANTEN VAN STEENOEVENS**

Klassificatie volgens beroep

	Aantal	Percentage
Particulieren	8	7,55
Handelaars	10	9,43
Winkeliers	6	5,66
Herbergiers	3	2,83
Landbouwers	33	31,13
Notarissen	2	1,89
Geestelijken	1	0,94
Textielabrikanten	2	1,89
Gemengde beroepen	21	19,81
Andere of niet gekende	20	18,77
Totaal	106	100,00

BIJLAGE C**NIJVERAARS
BEDRIJVEN IN EXPANSIE**

Indeling der bedrijfsleiders volgens belastingscijfers.

I. TEXTIEL. 1845. 11 G.K.

Schijf	Totaal		
- 100	2	300 - 400	2
100 - 200	4	400 - 500	1
		500 - 600	2

<i>II. TEXTIEL. 1855: 17 G.K.</i>		<i>III. TEXTIEL. 1866: 16 G.K.</i>	
- 100	2	- 100	2
100 - 200	7	100 - 200	5
200 - 300	3	200 - 300	4
300 - 400	—	300 - 400	1
400 - 500	—	400 - 500	—
500 - 600	2	500 - 600	—
600 - 700	1	600 - 700	1
700 - 800	2	700 - 800	—
		800 - 900	—
		900 - 1000	2
		+2000	1

BIJLAGE C

VOEDING

	1845: 12 G.K.	1855: 13 G.K.	1866: 14 G.K.
- 100	3	3	2
100 - 200	4	5	6
200 - 300	4	2	3
300 - 400	—	—	1
400 - 500	—	1	—
500 - 600	1	—	1
600 - 700	—	1	—
700 - 800	—	1	—
+1000	—	—	1